

Kodolányi János: Esti beszélgetés

Amikor ezelőtt másfél-két évvel a Magyar Élet hasábjain Kodolányi „esti beszélgetései” hónapról-hónapra megjelentek, mindenki, aki sorsunk súlyosságát érzi, helyzetünk komolyságát ismeri és egy különb magyar jövő akaratát hordozza magában, várta ezeket az írásokat, szerte az országban voltak sokan, akik fiatal és bizakodó lélekkel olvasták, szerették hinni, hogy olvasták mindazok, akiket mi a jövő szempontjából számbavehető embereknek tartunk. A most nemrégben hasonló címmel megjelent kötet azonban nemcsak ezeket az írásokat tartalmazza, hanem sok más is, hisz húsz évi cikktermésből lett összeválogatva s ahogy ezek a cikkek így egy csoportban élnek kerülnek, gazdag és remek művel szaporítják Kodolányi könyveinek sorozatát. Nekünk, fiataloknak, talán nem kell külön hangsúlyoznunk: értjük és nagyrabecsüljük Kodolányi Jánost, kivétel nélkül minden könyvét szeretjük, ezt a könyvét azonban különösen rendkívül fontosnak érezzük, mert legégetőbb sorskéseinket tárgyalja s mert a cikkek mögött mindent ott érezzük a hitos és megengedhetetlen magatartást és azt a tragikus optimizmust, ami elengedhetetlen ahhoz, hogy a mostani napokban riadalom nélkül nézhessünk sorsunknak elébe. Voltak és vannak (lehet remélni, hogy lesznek is) olyanok, akik azokkal az elvekkel, amiket ez a könyv képvisel, nem értenek egyet. Csak éppen a közelmúltban is kaptunk egy szép kioktatást arról, hogy nekünk Kelethez abszolút semmi közünk, hiszen mindent Nyugattól kaptunk s Nyugat nélkül valószínűleg csak őállapotban és egészen primitív fokot tengetnénk napjainkat. Mi ezeknek az embereknek nem üzenhetünk mást, legfeljebb annyit: vegyék maguknak azt a fáradságot, hogy olvassák el ezt a könyvet, előítélet nélkül és minden mellékes szempontot félretéve, hiszen a bőrünkről van szó, az utolsó pillanathoz jutottunk, amelyben még lehet eeredménye annak, ha megértjük egymást. Olvassák el a Kelet Népe című cikket és a többi s meg fogják látni: mit akarunk és hogyan gondolkodunk. Főlélegesen tartjuk következetesen továbbvezetni a vitát a „kismagyar” és „nagy magyar” irányt illetően, de hiszünk abban, hogy az az eráziai lélek, amiről Kodolányi beszéd, él és van, nem fojthatják meg a leghibbantabb korok sem, nem némítthatják el azok sem, akik semmi közösséget nem vállalnak vele, mert nem is vállalhatnak, hiszen csakugyan semmi közük hozzá. De ha nincs semmi közük hozzá, akkor ne akarják még mindig saját kölcsönvev gondolataikat ránk tukmálni és hagyják, hogy fölépítsük végre a saját életünket úgy, ahogy elképzeltük és szépnek tartjuk. Tisztában vagyunk azzal, hogy a magyar élet átalakulásának folyamata meg fog indulni, de egyedül csak azokon az erkölcsi és szellemi úton indulhat el, amiket *minőségi* íróink megállapítottak és kikövekeltek. Ezeknek az íróknak a szelleme, szívdobogása, világszemlélete, hangja, nyelve magyar, olyannyira, hogy ma szinte egy kicsit korszerűtlen is. Hogy mindenképpen korszerű legyen, el kell következnie a gyökeres társadalmi és kultúrális átalakulásnak. Ez a könyv ennek az átalakulásnak a sodrásban íródott s ilyenkor minden jó szó, ami kellő időben hangzott el, döntően befolyásolhatja az eljövendő dolgokat. Mi tisztában vagyunk azzal, hogy az Esti Beszélgetés a kellő időben elhangzó szó és szeretjük remélni, hogy ez egyszer nemcsak a fiatalok érzik meg ezt, hanem mindenki, akit illet. *Benke-Nagy Sándor*

Dömötör László:

Kultúránk ősforrásainál ?

A középosztály társadalmának mindennapi gondját-baját különös izgalmakkal színezik a negyedévenként visszatérő iskolai konferenciák. A nagymamától kezdve a szülőkön át az egész rokonság terebélyes lomboatát az érzelmeknek és szorongásoknak a legkülönbözőbb erősségű és minőségű rezdulési rázzák, suhogtatják. Csak a leginkább szenvedő alany — a diák — húzza össze magát, várva a vihar kitörését, majd kisebb-nagyobb hajótöréssel a szelek elesíttilulását. S nyugodt égboltján fennsőbbes hatalommal trónuol, villámaival vagy mosolygó napsugarát szórva a diákvilág Jupiterje: a tanár.

Különös érdekessége van annak, ha valaki sem mint deák, sem mint szülő vagy rokon, de még csak nem is mint „hivatalos” és „felelős”, hanem csak mint leendő tanár figyelheti mind a két irányban elfogulatlan részrehajlatlansággal a szóbanforgó jelenségeket. S még érdekesebb ez akkor, ha annak a tantárgynak a tanárában mozdult meg a figyelem, aki a legtöbb vihart támasztja a szegény diákra, főképpen, ha ez a tantárgy amúgy is a legvitatottabb életjogosultságú.

Mindenki tudja, vagy gyaníthatja már: a latinról van szó. Tessék egy város gimnáziumainak intőkonferenciáit csak futólagosan összevetni, az eredmény első áttekintésre szembeötlő: a legnagyobb tétel a latin. És tessék a diáknak, — a nagyobbaknak — s a szülőknak a panaszaikat is türelmesen, ellenmondás nélkül végighallgatni, az eredmény újra csak egyöntetű: mi értelme ma a latin tanításának, legalábbis olyan mértékben, és módon, ahogy az nálunk folyik! Ez a teljes elvetés és megnevelés még vigasztalóbb, mint mikor a „szélesebb látókörűek” védelméül és magyarázatul azt hozzák, hogy: hát, igen, az egyetemi, elsősorban az orvosi, jogi tanulmányokhoz szükség van a latin nyelv ismeretére. Azzal a szemponttal, hogy ezeréves kultúránk, állami, tudományos életünk hordozója szinte majdnem az egész ezer év alatt a latin nyelv volt, a nem szakkörökben már egész ritkán találkozunk. Pedig még ez sem az a szempont, amiért érdemes a diákot és egész környezetét nyolc óven át heti öt-hat órában gyötörni és keseríteni. Hiszen a mi latinnyelvű magyar művelődési anyagunkból eredetiben egy csipetnyit sem merít az ifjúság, az érettségi után pedig még kevésbé.

Ezzel szemben a tanterv, az iskolák legfelsőbb, hivatalos irányítója, nem hogy csökkentette volna, hanem még nyomatékosabbá tette a latin nyelv szerepét az iskolában. Ehhez járul az a fentebb megállapításoknak ellentmondó tünet is, hogy a szülők minden elégedetlenkedésük és kifogásuk ellenére is nem a reális iskolákba küldték gyermekeiket nagyobb előszeretettel és bizonyos szülői büszkeséggel, akkor sem, amikor pedig ez még módjukban volt. De nem küldték — sajnos — a mai idők követelményeinek megfelelő szakirányú iskolákba sem, inkább hosszú-hosszú éveken át türelmesen elsírták s titkolt önértéssel elpanaszolták a humanista gimnáziumok ellen irányuló keserveiket. Titkolt önértéssel — mondtam. Mert tagadhatatlan, hogy a sokat kárhoz-

tott és a régmúlt időkbe visszavált iskolatípusokban mindenki valamely szellemi magasabbrendűséget látott és lát ma is. És ez ellen az ösztönös, belső megsejdités ellen nem sokat tud tenni a technikának mégannyi és mégoly diésőséges tejesítménye sem. Mert mindezek csupán csak eszközök, szolgálói annak, amit maguk nem adhatnak: a szellemnek.

Érdekes, de semmikép sem véletlen, hogy a hagyományos multnak és az új időknek ez az összeütközése éppen a latin nyelvben érezhető legjobban. Nem véletlen, mert hiszen a latin nyelv évezredek át a humánumnak, az embernek: a szellemnek volt hordozója. Ez már szinte lényegévé vált s szimbólikus jelentőséget nyert. Nem, miátha a nemzeti nyelvek ugyanezt a tartalmat nem viselhetnék és nem hordoznák: hordozzák ezek is. De ezekben számunkra több, szélesebb tartalom van, valami a reális életből, a hétköznapiból, ami részletekben gazdagabb, színekben tarkább s hozzáánk való viszonyában sokszor szürkébbé, de ugyanezzel megritábbé, bizalmasunkká teszi. Ez a közelség a nyelvhez, a benneélés okozza, hogy nincs meg a távolság, ami minden oszménynek, szimbólikus tartalomnak kelléke. Tehát ez a gazdagság amennyire egyrészt többet mutat szélességben, másrészt ugyanannyira akadályozója az eszményi mélységjelleg kialakulásának. Féltreértés ne legyen: nem arról van szó, hogy hiba volna az egyikben vagy a másikban, semmikép sem! Csupán: ez a dolgok természetes velejárója.

Ha mármost a kérdés gyakorlati oldalát nézem s választ akarok adni a kétségeskedőknek: két irányban kell haladnom. Az egyik az, hogy érdemes és miért érdemes iskolánkban a klasszikus irányú nevelést ápolnunk. A másik: miért és hogyan nincs értelme ennek.

Vegyünk előbb az utóbbi kérdést. Nemérdemes *hasznossági* szempontból tanulni, helyesebben kötelező főtárgyként tanítani a latint. Az orvosi műszakvak — nagyon gyakori ugyanis az erre való hivatkozás — legalább negyven százalékban nem is latin, hanem görög eredetűek; ezen az alapon a görögöt éppannyi joggal lehetne és kellene tanítani. De meg az iskolából hozott szókincséből e műszakvaknak legalább a fele hiányzik. Nem sokkal más a helyzet a jogi szaknyelvekben sem. De ha a középiskola általános előkészítő jellegénél fogva mégis tekintettel akar erre lenni, erre a célra utigelőg két-három év.

Elvi szempontból nézve sokkal súlyosabb az, hogy egész nemzeti művelődésünk a latin nyelv segítségével indult, sarjadt és bontakozott ki. Hiszen még jó száz évvel ezelőtt is a latin volt a hivatalos politika és törvényezés nyelve. És mégis: ez a szempont sem elég ok arra, hogy nyolc óven át minden tanuló viaskodjék a latin nyelvvel. Mert aki kutató vagy szakirányú munkát akar végezni, az esetleg egy-kétéves rendszeres bevezetés után maga is tovább tud haladni, amennyire célkitűzése megkívánja. Ez más, modern nyelvekkel is így van.

Annak meg, hogy valaki nagyapa korában unokáit az *ante-apud-ad-advetus* vagy a *musca-muscal* titkaival borzongassa vagy névnap borozgatás

közben pohárköszöntőjét magyarral jól helyettesíthető latin szavakkal tegye ünnepélyesebbé: semmi komoly értelme nincs. Csupán ezért nem érdemes annyi izalmat elviselni.

Ha tehát mégis arra kényszerítjük értelmiségünk túlnyomó részét, hogy ezzel a sokat kárhozottatott nyelvvel foglalkozzék, annak valami mélyebb okának kell lenni. Keressük: mi az. Én két főokot szeretnék megjelölni. Az egyik: *általános művelődéstörténeli*; a másik: *egyetemes esztétikai*.

Általános művelődéstörténeli mondtam. Hiszen az olasz spanyol és francia, de még a germán népek műveltségének is a latin volt a bölesője, sokkal közvetlenebbül, mint a miénknek. Ha mai magyar műveltségünket meg akarjuk érteni, lehetetlenségre vállalkozunk, ha akár a németet, akár az olaszt, akár a franciát vagy angolt tekintetünk elől elzárjuk. De az egész mai európai műveltséget lehet-e a latin nélkül csak hozzávetőlegesen is megérteni? A válasz nem kétséges. Hogy épen nyelvi példát említsék: nem érdekes, hogy Kazinczyék a nagy magyar nyelvújítás pörében is legelfogulatlanabb döntőbíróul a latinokat — Horatínust idézgették!

A középiskola valami *hasznavehető* is akar adni, bár vezetőfelve: az *általános műveltség*. A modern nyelveket azért is tanuljuk, hogy hasznukat vegyünk, de talán mégis inkább az a szándékunk, hogy betekintsünk európai *kultúránkba*, *kultúránkba*: mert a miénk is. A szellem családi viszonyát össze bennünket, s ha már kíváncsiak vagyunk élő testvéreinkre, nem kevésbé élő *őseink* is kell, hogy érdekeljenek. Ez nemcsak kegyelet dolga, de a műveltségé is! Ezért érthető és semmiképpen sem furcsa az, hogy mi alatt a modern nyelvek a politika függvényeként váltogatják egymást, a latin állandó marad: testvéreink közül lehet majd az egyik, majd a másik kedveltebb, — anyánk csak egy van s a hozzá való viszony is csak egyszeres lehet: elvetni vagy szeretni!

Az *általános esztétikai* a másik ok s ez az, amiért magáért is érdemes vele foglalkozni. Mindent megtalálunk itt, ami később szétágazóan továbbfejlődött. Azaz, hogy sok téren nincs is továbbfejlődés, mert a tökéletesen jutottak. Elég egypár névre rámutatni: Catullus, Vergilius, Horatius, Cicero vagy a római jog- és államszervezet.

Az említett két szempontot különlegesen emeli ki és fenti tanulságossá az a tény, hogy egy *befejezett, teljes egészében látható világgal* állunk szemben. Igazán *láthatjuk*, lemérhetjük — önmagában, de hatásaiban is. A modern kultúrát nem nyújtják ezt a lehetőségét.

Tehát kétségtelen: magával a *latin világgal*, kultúrával kell foglalkozni! Kérdés: a *mód*, ahogyan ez most történik, megfelelő-e? Ugy gondolom, nem egészen. Mert vagy tanítjuk a nyelvet olyan mértékben, ahogy a gimnáziumban szokás és igyekszünk minél többet eredeti nyelven olvasni, de: *nem mint stílusgyakorlatot, hanem mint műalkotást*. S a tanár ezt a szempontot *ne felejthesse* ki s ne sikkaszsa el! Horatiuson csak stílusgyakorlatokat végezni — úgy érzem — nagy bűn! Különösen, ha tudjuk, hogy úgysem lesz hasznavehető eredménye! Ha már nyolc évet rászántunk, hogy eredetiben olvashassuk, akkor valóban *olvassuk is — eredetiben!* És mutassunk rá a szépségekre éppúgy, mint akár Petőfinél vagy Vörösmatrnyál!

Ne maradjon ez csak undok rabszolgámmunka! Maradjon a diák emlékei között az *ablativus absolutuson* és az átszenvetett izgalmon kívül valami más is! Még pedig olyasvalami, amit csak a latin eredeti olvasásával lehet megszervezni: mert e nélkül nincs értelme a latin nyelv tanításának! E nélkül magyarul is megismertethetünk a latin világból annyit, amennyi föltétlenül szükséges!